Helena Štimac Radin

PREGLED JAVNIH POLITIKA VEZANIH UZ USPOSTAVU JEDNAKIH OBRAZOVNIH MOGUĆNOSTI ZA ŽENE I MUŠKARCE

Cilj ovog rada je dati sažeti pregled i komparaciju najvažnijih nacionalnih i međunarodnih javnih politika ravnopravnosti spolova u području rodno osviještenog obrazovanja. Potpuna ravnopravnost muškaraca i žena u obrazovanju jedan je od najvažnijih preduvjeta za brže postizanje stvarne ravnopravnosti spolova. Pregled brojnih javnih politika koje su kreirane u tu svrhu pokazat će da rodne nejednakosti i stereotipi u obrazovanju još uvijek pokazuju visok stupanj rezistentnosti i da su najizraženije u pristupu odabira vrste obrazovanja i visokoškolskih usmjerenja što ukazuje na tradicionalne obrasce ponašanja koji se preslikavaju na segregaciju u zapošljavanju i nepovoljniji položaj žena na tržištu rada.

1. Rodna dimenzija javnih obrazovnih politika u Republici Hrvatskoj

Na zakonodavnoj i strateškoj razini u posljednjih desetak i više godina razvidan je značajan napredak vezan uz unaprjeđenje uvođenja rodno osjetljivog obrazovanja. Najvažniji akti u ovom području koji propisuju postupanja nadležnih tijela jesu *Zakon o ravnopravnosti spolova* i *Nacionalna politika za ravnopravnost spolova*. Prvi *Zakon o ravnopravnosti spolova* iz 2003. godine i novi iz 2008. godine zadržavaju istu strukturu, pri čemu je obrazovanje izdvojeno u posebnom poglavlju, kao i područje zapošljavanja i rada, postupanja političkih stranaka, medija i statistike. Međutim, novi *Zakon o ravnopravnosti spolova*, uz mnoge druge značajne izmjene, uvodi i djelomično proširenje sadržaja vezanih uz pitanja obrazovanja za ravnopravnost spolova. *Zakonom* se propisuje promicanje nediskriminacijskih znanja o ženama i muškarcima, uklanjanje neravnopravnosti spolova i rodnih stereotipa, uvažavanje rodnih aspekata

u svim obrazovnim područjima, promicanje ujednačene zastupljenosti obaju spolova u upravljačkim strukturama i dr. Posebnim se člancima nalaže poduzimanje mjera za osiguranje jednakog pristupa obrazovanju i ističe da se na svim razinama odgoja i obrazovanja potrebno primjereno brinuti o ujednačenoj zastupljenosti po spolu u učeničkoj i studentskoj populaciji. Uveden je i potpuno novi članak prema kojemu su sve obrazovne ustanove dužne u sadržajima svjedodžbi, certifikata i diploma koristiti jezične standarde na način da navode strukovne kvalifikacije, zvanja i zanimanja u ženskom odnosno muškom rodu, ovisno o spolu primatelja dokumenta. Navedena odredba prenesena je iz *Nacionalne politike za promicanje ravnopravnosti spolova* (2006.-2010. godine) s ciljem uklanjanja učestalo neprepoznatljive jezične diskriminacije manifestirane u dotadašnjem navođenju svih zanimanja isključivo u muškom rodu. Ova *Nacionalna politika* ujedno po prvi puta uvodi u službenu jezičnu uporabu termin rodno osjetljivog obrazovanja čemu posvećuje zasebno tematsko poglavlje uz definirane ciljeve i pripadajuće mjere za provedbu.

U istom poglavlju *Nacionalne politike za ravnopravnost spolova, za razdoblje od 2011. do 2015. godine* uvodno se ističe da je „uklanjanje stereotipa i uvođenje rodno osviještenog odgoja i obrazovanja u cjelokupni obrazovni sustav jedan od preduvjeta za izgradnju nediskriminirajućih rodnih stavova." Za navedeno su definirana tri strateška cilja: 1) Uvesti rodno osjetljivi odgoj i obrazovanje u cjelokupni obrazovni sustav, uz uklanjanje rodnih stereotipa iz udžbenika i nastavnih planova i programa, 2) Provoditi sustavnu edukaciju o ravnopravnosti spolova za nositelje/ice odgojno-obrazovnog procesa i 3) Postići spolnu ravnotežu u odabiru područja obrazovanja u srednjim školama i visokoškolskim ustanovama. Za postizanje ovih ciljeva utvrđeno je osam mjera i određeni su nositelji zaduženi za provedbu, uglavnom Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta te Ured za ravnopravnost spolova, Agencija za odgoj i obrazovanje, Agencija za strukovno obrazovanje i obrazovanje odraslih, Hrvatski zavod za zapošljavanje, Nacionalna zaklada za potporu učeničkom i studentskom standardu, jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave, osnovne i srednje škole i organizacije civilnog društva.

Slijedom provedbe *Nacionalne politike* i usklađivanja sa *Zakonom o ravnopravnosti spolova* uvedene su značajne promjene u zakonodavne i dru-

ge akte s ciljem uvođenja različitih aspekata rodne dimenzije u obrazovni sustav. U nastavku je sažeti pregled napretka u ovom području na osnovi izvješća o provedbi *Nacionalne politike* koja je Uredu za ravnopravnost spolova Vlade RH dostavljalo Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta (Ured za ravnopravnost spolova Vlade RH, 2009, 2011, 2014).

Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta donijelo je 2007. godine *Udžbenički standard* u koji je pod točkom *Etički zahtjevi* unesena odredba prema kojoj je udžbenik dužan „podržavati ravnopravnost spolova na prikladan način služeći se imenicama obaju rodova, osobito u spominjanju zvanja i zanimanja, ne narušavajući pri tome komunikacijsku razinu i prirodnost hrvatskoga jezika, te pripremu oba spola za djelatno i ravnopravno sudjelovanje u svim područjima života." Novi *Udžbenički standard* iz 2013. godine propisuje da udžbenici trebaju „pripremati oba spola za djelatno i ravnopravno sudjelovanje u svim područjima života" i „promicati ravnopravnost spolova na primjeren način koristeći se u jednakome omjeru ilustracijama likova obaju spolova i služeći se imenicama obaju rodova, osobito u imenovanju strukovnih kvalifikacija, zvanja i zanimanja".

Ciljevi odgoja i obrazovanja u *Zakonu o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi* definiraju se, između ostalog, i u skladu s načelima ljudskih prava, tolerancije i poštivanja različitosti. *Zakon o udžbenicima za osnovnu i srednju školu* propisuje da se neće odobriti uporaba udžbenika čiji je sadržaj protivan ravnopravnosti spolova. U *Zakonu o stručnim i akademskim nazivima i akademskom stupnju* 2007. godine i *Pravilniku o sadržaju diplome i dopunskih isprava o studiju* uvedena je obveza poštivanja jezičnih standarda za svjedodžbe i diplome na način da se stručni i akademski nazivi navode u rodu koji odgovara spolu primatelja/ice dokumenta. Rodno osjetljivi jezični standardi obvezni su za sadržaje svjedodžbi i u pedagoškoj dokumentaciji što je regulirano *Pravilnikom o sadržaju i obliku svjedodžbi i drugih javnih isprava te pedagoškoj dokumentaciji i evidenciji u školskim ustanovama* iz 2010. godine.

Na prijedlog Ureda za ravnopravnost spolova Vlade Republike Hrvatske, Nacionalno vijeće za visoko obrazovanje donijelo je 2008. godine *Preporuku o uvođenju kolegija ženskih studija na preddiplomske, diplomske*

i poslijediplomske studije koju je uputilo Rektorskom zboru i senatima sveučilišta. U Preporuci se navodi da Nacionalno vijeće za visoko obrazovanje podržava uvođenje rodno osjetljivog obrazovanja na visokoobrazovnoj razini te u skladu s time preporučuje izradu i uvođenje novog kolegija „ženskih studija" na preddiplomske, diplomske i poslijediplomske studije onih visokih učilišta na kojima postoje mogućnosti i uvjeti za njihovo izvođenje te potiče visoka učilišta na izradu prijedloga studijskog programa „ženskih studija" i njegovo pokretanje na preddiplomskoj, diplomskoj i poslijediplomskoj razini odgovarajućih visokih učilišta.

Nacionalno vijeće za znanost donijelo je 2009. godine novi *Pravilnik o znanstvenim i umjetničkim područjima, poljima i granama* u kojem je u interdisciplinarna područja znanosti uvršteno polje rodnih studija. Ovime su se stvorile pretpostavke za institucionalizaciju ženskih studija.

U *Izvješću o napretku i ostvarivanju Milenijskih ciljeva razvoja u Republici Hrvatskoj* (Gorančić-Lazetić, 2006) kao i 2010. godine (Ministarstvo vanjskih poslova i europskih integracija, 2010) u okviru Milenijskog cilja razvoja: *Ravnopravnost spolova i osnaživanje žena,* jedan od indikatora ostvarenja 1. podcilja „Poticanja rodno osjetljivog obrazovanja na svim razinama u nastavnim planovima i programima" je i broj rodno osjetljivih kolegija na fakultetima. Utvrđeno je da se na različitim fakultetima održava nastava koja uključuje teme kao što su Psihologija roda i spolnosti, Nasilje i zlostavljanje u obitelji, Spolni i rodni identiteti, Rodna tekstualnost, Tijelo i subjekt, Seksualni odabir i kultura, Žene i obrazovanje, Bioetika i žensko pitanje, Žensko pitanje: Književnost i filozofija, Sociologija roda, Feminističke teorije i pokreti, Rod, ženski pokreti i društvo, Rod i socijalni rad, Socijalni rad i nasilje u obitelji, Uvod u rodne studije, Feminističke teorije, Ravnopravnost spolova i mediji i dr.

Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje (NOK) donesen 2010. godine istaknuo je značenje nediskriminacijskih pristupa. Temeljem NOK-a uvedene su međupredmetne teme, interdisciplinarni sadržaji i moduli uključujući modul „*Odgoj i obrazovanje za ravnopravnost spolova*". Izvannastavni edukacijski programi za osnovne i srednje škole s temama iz područja ravnopravnosti spolova provode se i u suradnji s udrugama čije programe i projekte

financijski podupire Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta. 2012. godine započela je eksperimentalna dvogodišnja provedba *Kurikuluma građanskog odgoja i obrazovanja* u 12 osnovnih i srednjih škola. Ciljane edukacije putem stručnih skupova, seminara i radionica o ravnopravnosti spolova za nositelje i nositeljice odgojno obrazovnog procesa organizirali su Agencija za odgoj i obrazovanje i Agencija za strukovno obrazovanje i obrazovanje odraslih, a izrađen je i Program stručnog usavršavanja iz područja ravnopravnosti spolova za nositelje odgojno-obrazovne djelatnosti koji je primijenjen kroz pilot seminare za učitelje osnovnih škola.

2014./2015. godine u sve osnovne i srednje škole uveo se *Program međupredmetnih i interdisciplinarnih sadržaja Građanskog odgoja i obrazovanja* u kojem su teme vezane uz ravnopravnost spolova većinom situirane u okviru Ljudsko-pravne dimenzije. U istoj godini se u 8. razredima 30 osnovnih škola uvela i provedba Eksperimentalnog izbornog programa Građanskog odgoja i obrazovanja za čije je praćenje i vrednovanje nadležan i Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja.

Napredak u sustavu odgoja i obrazovanja vidljiv je u uvođenju nove terminologije, korištenju rodno neutralnog ili rodno osjetljivog jezika, uklanjanju stereotipa iz tekstova i likovno-grafičkih rješenja, brojnim provedenim edukacijama i zakonodavnim izmjenama. Međutim, unatoč svim zabilježenim pomacima i dalje su prisutni tradicionalni obrasci ponašanja i rodni stereotipi koji najviše utječu na izbor srednje škole i fakulteta, a samim time i na različitu poziciju muškaraca i žena na tržištu rada.

2. Međunarodni standardi: Politike Ujedinjenih naroda, Vijeća Europe i Europske unije

Ujedinjeni narodi

Najvažniji instrumenti Ujedinjenih naroda za postizanje ravnopravnosti spolova jesu *Konvencija o suzbijanju svih oblika diskriminacije žena*, koja se često naziva i temeljnom poveljom ženskih prava, i *Pekinška deklaracija i Platforma za djelovanje* donesena 1995. godine na Četvrtoj svjetskoj konferenciji o ženama u Pekingu.

Republika Hrvatska postala je državom strankom UN Konvencije o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena (CEDAW) notifikacijom o sukcesiji od 8. listopada 1991. te se time obvezala na primjenu načela i standarda sadržanih u Konvenciji, kao i na redovito dostavljanje izvješća o napretku ostvarenom u njezinoj primjeni. Konvencija je međunarodni ugovor te je, sukladno članku 140. Ustava RH, dio unutarnjeg pravnog poretka i po pravnoj snazi iznad zakona. Njeno dosljedno i sustavno provođenje trajni je izazov svih zemalja potpisnica s ciljem bržeg unaprjeđivanja, promicanja i sprječavanja kršenja ljudskih prava žena (Štimac Radin, 2011).

U članku 10. Konvencija poziva države stranke da poduzimaju sve odgovarajuće mjere radi uklanjanja diskriminacije žena kako bi im osigurale jednaka prava kao i muškarcima u području obrazovanja. Između ostalog pozivaju se da osiguraju jednake uvjete za stvaranje karijere i profesionalno usmjeravanje, pristup studijima i stjecanju diploma u obrazovnim ustanovama svih kategorija te osiguraju ravnopravnost spolova u predškolskom, općem, tehničkom, stručnom i višem tehničkom obrazovanju. Države stranke pozivaju se također da poduzmu sve potrebne mjere za uklanjanje stereotipnog shvaćanja uloga muškaraca i žena na svim stupnjevima i u svim oblicima obrazovanja poticanjem zajedničkog obrazovanja i drugih vrsta obrazovanja koje pomažu postizanju tog cilja, a posebice revizijom udžbenika i školskih programa kao i prilagodbom nastavnih metoda.

Na spolnu neravnotežu u području obrazovanja ukazao je UN Odbor za uklanjanje diskriminacije žena u svojim preporukama na *Drugo i treće periodičko izvješće Republike Hrvatske prema članku 18. Konvencije o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena* iz 2005. godine (Štimac Radin, 2006). Odbor je u Zaključnim komentarima izrazio zabrinutost 1) zbog postojanosti rodnih stereotipa u obrazovnim nastavnim planovima i udžbenicima, 2) zbog toga što djevojčice i žene u srednjim školama i na fakultetima nastavljaju s izborom područja obrazovanja na koja se tradicionalno gleda kao na "ženska područja" i 3) zbog toga što su žene premalo zastupljene u znanosti. Odbor je stoga preporučio RH da pojača napore za uklanjanje stereotipa o rodnim ulogama, potakne obuku

obrazovnog osoblja o pitanjima ravnopravnosti spolova, potiče unošenje raznolikosti u izbor obrazovanja dječaka i djevojčica, uključivši i visoko obrazovanje, privuče više žena u područje znanosti i tehnologije i trajno ohrabruje javnu raspravu o izboru obrazovanja djevojčica i žena i njihovim mogućnostima na tržištu rada. Gotovo iste preporuke sadržane su i u *Zaključnim primjedbama o Četvrtom i petom periodičnom izvješću za Hrvatsku* od srpnja 2015. godine (UN Odbor za uklanjanje diskriminacije žena, 2015).

Navedene preporuke uvrštene su u *Nacionalnu politiku za ravnopravnost spolova* za razdoblje od 2006. do 2010. i od 2011. do 2015. godine.

U pekinškoj Platformi za djelovanje ustanovljeno je dvanaest kritičnih prioritetnih područja od kojih je jedno posvećeno nejednakoj i neodgovarajućoj dostupnosti odgoja i obrazovanja. Za svako područje određene su strategijske zadaće i mjere koje treba provesti s ciljem poboljšanja društvenog položaja žena diljem svijeta. U poglavlju B. Školovanje i stručno usavršavanje žena kao strategijske zadaće navodi se da je potrebno osigurati ravnopravan pristup obrazovanju, iskorijeniti nepismenost žena, poboljšati ženama dostupnost stručne izobrazbe, znanosti i tehnologije, razviti sustav školovanja koji će ukinuti neravnopravnost spolova i izdvojiti dostatna financijska sredstva za praćenje i provedbu promjena u sustavu obrazovanja (Musulin i Kos, 2008).

Kao i u slučaju CEDAW-a RH podnosi redovita izvješća o napretku u provedbi Platforme za djelovanje. U zadnjem Izvješću Republike Hrvatske UNECE-u o provedbi Pekinške deklaracije i Platforme za djelovanje – Peking+20, koje je obuhvatilo razdoblje od 1995. godine do danas, kao značajna postignuća u promicanju ravnopravnosti spolova naveli smo i neprekinuti trend porasta obrazovanja žena (Ured za ravnopravnost spolova Vlade RH, 2014).

CEDAW i pekinška Platforma za djelovanje, znatno su relevantniji instrumenti za nerazvijene zemlje u kojima je još uvijek izrazita nepismenost žena i gdje se one suočavaju s otežanim pristupom kako osnovnoškolskom tako i svim drugim razinama obrazovanja nego za europske

zemlje u kojima žene čine većinu među visokoobrazovanima i u kojima se ne susreću s preprekama vezanim uz pristup obrazovanju.

Vijeće Europe

U vrlo konciznoj *Strategiji za ravnopravnost spolova* koju je Vijeće Europe (VE) donijelo 2013. godine za razdoblje od 2014. do 2017. godine pitanje ravnopravnosti spolova u obrazovanju kontekstualizira se unutar prvog strateškog cilja posvećenog borbi protiv rodnih stereotipa i seksizma. Preostala četiri strateška cilja odnose se na borbu protiv nasilja nad ženama, ravnopravan pristup žena pravosudnim tijelima, postizanju ravnoteže žena i muškaraca u procesima političkog i javnog odlučivanja i uvođenje načela ravnopravnosti spolova u sve politike. Ovdje se posebno naglašava važnost primjene takvih obrazovnih programa i načina podučavanja koji su lišeni bilo kakvih ne samo eksplicitnih već i implicitnih rodnih stereotipa, kao i izvršavanje velikog broja mjera koje sadrži *Preporuka VE CM/Rec13 o rodno osviještenoj politici u obrazovanju* iz 2007. godine. Ova je *Preporuka*, koja sadrži i opsežan Memorandum s objašnjenjima, najznačajniji akt koji je VE usvojilo s ciljem uključivanja jasne rodne perspektive u obrazovanje.

U njoj se pozivaju države članice da promiču mjere koje su posebno usmjerene prema provedbi rodno osviještene politike na svim razinama obrazovnog sustava pri čemu je važno rodno osviještenu politiku učiniti i jednim od ciljeva smjernica u obrazovanju i odabiru zanimanja. Pri tome se polazi od činjenice još uvijek prisutnih nejednakosti između muškaraca i žena u obrazovnim i društvenim praksama koje se reflektiraju i u odabiru obrazovanja i zanimanja. U *Preporuci* se, u svrhu suzbijanja seksističke socijalizacije i repliciranja stereotipnih društvenih uloga putem odabira određenog zanimanja, navodi da je potrebno poduzimati sljedeće:

- educirati osoblje koje je zaduženo za informiranje učenika i učenica o smjernicama u obrazovanju i odabiru zanimanja da koriste rodno osviještenu politiku, kako bi mogli analizirati učinke seksističke socijalizacije i suprotstavljati im se kad je to potrebno;

- istraživati utjecaj percepcije ženskih i muških uloga na identitete i životne planove djevojčica i dječaka, te poticati rasprave u razredima o odabiru obrazovanja i zanimanja;
- poticati suradnju između škola i poduzeća u svrhu pružanja djevojčicama i dječacima točnije slike o mogućnostima u različitim sektorima, osobito u zanimanjima u kojima je više zastupljen jedan spol.

Prema navedenom školski program profesionalnoga usmjeravanja trebao bi osigurati informacije o širokom rasponu zanimanja, a posebno o zanimanjima u području tehnologije i znanosti u kojima su žene podzastupljene. Iznosi se i konkretan prijedlog da žene koje rade u ovim sektorima razgovaraju s djevojkama u školi ili/i im omoguće da ih promatraju na njihovu radnom mjestu. Isto tako, dječake bi trebalo poticati da stječu radno iskustvo u zanimanjima pružanja skrbi i u nastavnim zanimanjima.

VE i u *Preporuci CM/REC (2007) o standardima i mehanizmima ravnopravnosti spolova* za osiguranje jednakosti u pristupu visokom obrazovanju traži provedbu aktivnosti usmjerenih k jačanju položaja žena u području informacijsko-komunikacijskih tehnologija (IKT) kao i provedbu privremenih posebnih mjera u onim područjima u kojima je jedan spol podzastupljen.

U listopadu 2014. godine je Komisija za ravnopravnost spolova VE u suradnji s Ministarstvom obrazovanja i kulture Finske u Helsinkiju održala konferenciju pod nazivom „Suzbijanje rodnih stereotipa u i putem obrazovanja" s ciljem provedbe rasprave o većem broju pitanja vezanih uz kompleksnu ulogu koje obrazovanje ima za postizanje stvarne ravnopravnosti spolova. Opći cilj konferencije bio je podizanje svijesti vladinih dužnosnika/ica, ravnatelja i stručnog osoblja škola[1] o nejednakostima u obrazovanju i načinima na koji one utječu na budućnost mladića i

[1] Na konferenciji su sudjelovali predstavnici nacionalnih i lokalnih vlasti odgovornih za provedbu i planiranje obrazovnih politika, predstavnici školskih vlasti, autori i izdavači udžbenika i nastavnih materijala, predstavnici učeničkih, studentskih i roditeljskih udruga, nacionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova, članova Komisije za ravnopravnost spolova VE, predstavnika drugih tijela VE uključujući Europski sud.

djevojaka. Na konferenciji je predstavljena i kompilacija primjera dobre prakse u promicanju rodno osviještenog obrazovanja, na što ćemo se osvrnuti nešto kasnije, a definirane su i preporuke za suzbijanje još uvijek prisutnih rodnih stereotipa u obrazovnim sustavima koje su upućene vladama, regionalnim i lokalnim vlastima, školskim upravama i školama, nevladinim organizacijama i međunarodnim organizacijama. Jedna od preporuka odnosi se se na ustanovljavanje politika i provedbu inicijativa za osnaživanje djevojaka da odabiru predmete iz znanosti i tehnologije u školama te odabiru karijeru u STEM (znanosti, tehnologiji, inženjerstvu i matematici) području, kao i da se provode aktivnosti s ciljem privlačenja više muškaraca u područje predškolskog obrazovanja i skrbi (Council of Europe – Gender Equality Commission, 2014).

U vezi s potrebom stalnog promicanja znanja i svijesti o značaju rodno osviještenog obrazovanja, Ured za ravnopravnost spolova Vlade RH je 2010. godine preveo i tiskao u nakladi od 5000 primjeraka *Preporuku Rec(2007)13 Vijeća ministara država članica Vijeća Europe o rodno osviještenoj politici u obrazovanju i Memorandum s objašnjenjima* s kojom se trajno upoznavaju odgojno-obrazovne institucije i druga zainteresirana javnost.

Europska unija

Strategija za ravnopravnost između muškaraca i žena Europske komisije za razdoblje od 2010. do 2015. godine također ne sadrži zasebno poglavlje posvećeno obrazovanju. Pet prioritetnih područja posvećena su 1) jednakoj financijskoj neovisnosti, 2) jednakim plaćama za posao jednake vrijednosti, 3) ravnopravnosti u odlučivanju, 4) ukidanju rodnog nasilja i 5) ravnopravnosti spolova u vanjskom djelovanju.

Nekoliko aktivnosti vezanih uz obrazovanje navode se jedino u Planu provedbe aktivnosti za osiguranje provedbe ove Strategije. Kao jedna od ključnih aktivnosti u području jednake financijske neovisnosti navodi se da će se promicati ravnopravnost spolova u inicijativama vezanim uz obrazovanje i to posebno u inicijativama koje se tiču smanjivanja rodne

neravnoteže u pismenosti, ranog napuštanja škole, obrazovanja odraslih žena, njihovih izbora znanstvenih karijera i poboljšanja medijske pismenosti. Za provedbu ove mjere bila je nadležna Opća uprava za obrazovanje i kulturu Europske komisije (EAC). Naglašava se i značaj promicanja ravnopravnosti spolova putem europskih fondova davanjem potpora za mjere usmjerene ka povećanju sudjelovanja žena na tržištu rada, promicanja cjeloživotnog učenja i smanjivanja rodne segregacije pri izboru karijere i zanimanja čiji je nositelj Opća uprava za zapošljavanje (EMPL). U ovom području se, vezano uz usklađivanje privatnog i poslovnog života, navodi da će se održavati radionice s ciljem poticanja žena na znanstvene karijere u okviru Opće uprave za razvoj istraživanja i tehnologije (RTD).

U prioritetnom području posvećenom uspostavi jednakih plaća za rad jednake vrijednosti ističe se da treba poduzimati aktivnosti prema poticanju žena za ulazak u netradicionalna zanimanja. Ovo je jedino mjesto u Strategiji gdje se ukazuje na problem rodno uvjetovanog izbora zanimanja kao čimbenika koji direktno utječe na rodnu segregaciju na tržištu rada. EAC je zadužena za promicanje ravnopravnosti spolova pri definiranju instrumenata EU za Strategiju obrazovanja i osposobljavanja do 2020. godine, što uključuje podizanje svijesti o izboru zanimanja djevojaka i mladića na način da se više žena uključuje u znanstvena i tehnička zanimanja, a više muškaraca u nastavu. Provedba nekoliko aktivnosti ovdje je vezana i uz povećanje sudjelovanja žena u IKT sektoru i ravnopravnosti u znanstvenim istraživanjima na što ćemo se referirati u nastavku teksta.

U uvodnom dijelu *Izvješća o napretku u ravnopravnosti između žena i muškaraca (Report on Progress on equality between women and men in 2014)* koje Europska komisija (EK) godišnje podnosi Vijeću Europske unije (EU), za 2014. godinu navodi se da, iako žene čine većinu među visokoobrazovanima, još uvijek ostaju podzastupljene u STEM studijima, istraživanju i rukovodećim pozicijama na svim stupnjevima obrazovanja. O rodnoj segregaciji u području obrazovanja izvještava se samo u dijelu koji se tiče toga što su žene manje plaćene od muškaraca i njihovog trajnog odabira drugačijih vrsta zanimanja. Drugim riječima, rodna segregacija na tržištu rada reflektira rodne razlike pri odabiru obrazovanja (European Commission, 2015).

Kao i u Hrvatskoj, i u drugim zemljama članicama EU, žene su većina na onim studijima koja se tradicionalno povezuju sa ženskim rodnim ulogama.

Vijeće EU je u prosincu prošle godine pozvalo zemlje članice EU da podrže EK u pripremi budućih strategija i programa vezanih uz ravnopravnost spolova kao i da EK razvije novu strategiju za ravnopravnost spolova nakon 2015. godine koja će biti blisko povezana sa Strategijom Europa 2020. U *Zaključcima o pregledu primjene pekinške Platforme za djelovanje u zemljama članicama i EU institucijama* Vijeće EU poziva države članice i EK, između ostalog, i da poduzmu daljnje mjere u području ravnopravnosti spolova uključujući i uklanjanje rodnog jaza u obrazovanju i osposobljavanju (Council of the European Union, 2014).

U Rezoluciji Europskog parlamenta od 9. rujna 2015. o osnaživanju djevojčica obrazovanjem u EU-u (Europski parlament, 2015) nalažu se različite mjere koje se trebaju poduzeti za ugrađivanje rodne ravnopravnosti u sve razine obrazovnog sustava, uključujući pitanje kurikuluma kao i poziva svim državama EU da provode kampanje za motiviranje djevojčica i dječaka za odabir nestereotipnih zanimanja i jednak pristup informacijskim i komunikacijskim tehnologijama. U Rezoluciji se također naglašava da je potrebno povećati sudjelovanje žena u strukovnom obrazovanju kao i u matematici, znanosti, inženjerstvu i tehnologiji.

Opinion on Gender Equality in the EU in the 21st century: remaining challenges and priorities (Advisory Committee on Equal Opportunities for Women and Men, 2015) navodi se u okviru Prioriteta 1. Unaprjeđivanja jednake ekonomske nezavisnosti žena da je potrebno ukloniti rodne stereotipe uključujući segregaciju u obrazovanju i radnoj snazi. U jednoj od preporuka navodi se da bi zemlje članice s ciljem uklanjanja segregacije u obrazovanju, trebale osnovati i *grant sheme* ravnopravnosti za podzastupljeni spol za odabrana vrlo rodno nejednaka visokoobrazovna usmjerenja.

Vidjeli smo da u najvažnijim europskim strateškim dokumentima pitanje ravnopravnosti u obrazovanju nije izdvojeno kao zasebno prioritetno

područje, već da se o njemu raspravlja uglavnom vezano uz pitanje položaja i segregacije žena na tržištu rada.

Razlozi za navedeni pristup bez sumnje proizlaze iz činjenice da žene čine većinu s fakultetskim diplomama u svim zemljama EU. Odatle proizlaze i preporuke koje se uglavnom odnose na poduzimanje daljnjih koraka usmjerenih ka uklanjanju rodnih stereotipa i edukaciju učitelja s ciljem smanjivanja i uklanjanja rodne segregacije u obrazovanju. Europski institut za ravnopravnost spolova (EIGE) je u svom izvještaju o provedbi pekinške *Platforme za djelovanje* u zemljama EU u posljednjih dvadeset godina zaključio da je kretanje promjena unutar segregacije u obrazovanju sporo te da i nadalje preostaje rodni jaz u zapošljavanju vezan uz sve razine obrazovanja, iako je ovaj jaz manji za visokoobrazovane žene. Prema EIGE-u, EU bi trebala nastaviti sa suzbijanjem rodnih stereotipa i segregacije u obrazovanju i osposobljavanju na način da se podržavaju rodno osjetljivi kurikulumi, savjetovanja o karijeri i medijske kampanje za osnaživanje dječaka i djevojčica za izbor karijere koja odgovora njihovim sposobnostima. Također se naglašava da je potrebno obraćati pažnju na rodnu segregaciju u obrazovanju s obzirom da ona dovodi do daljnjih nejednakosti na tržištu rada i razlikama u ekonomskim mogućnostima muškaraca i žena te je potrebno osigurati mogućnosti za karijeru za oba spola kada odabiru rad u netradicionalnim rodnim sektorima (European Institute for Gender Equality, 2014).

3. Od rodne segregacije u obrazovanju do rodne segregacije na tržištu rada

U već spomenutom *Izvješću o napretku u ravnopravnosti muškaraca i žena u 2014. godini* EK o problemu nejednakosti u obrazovanju izvještava se jedino o okviru jednog od prioritetnih tematskih područja pod nazivom Jednake plaće za jednak rad i rad jednake vrijednosti. I ovdje je naglasak stavljen na povezanost segregacije u obrazovanju sa segregacijom na tržištu rada s obzirom da tendencija muškaraca i žena prema odabiru različitih vrsta zanimanja proizlazi iz razlika u odabiru vrste obrazovanja. Iako su žene obrazovanije od muškaraca, one su i dalje nadzastupljene u stu-

dijima koji se tradicionalno smatraju bližim ženskim rodnim ulogama. Na razini prosjeka svih zemalja članica EU žene su u 2012. godini činile 59% od ukupnog broja diplomiranih. Pri tome, očekivano, najmanje u području inženjerstva i građevinarstva (27%) i znanosti, matematike i računarstva (40%) te nadprosječno u području društvenih znanosti i prava (62%), humanističkih znanosti (68%) te zdravstva i socijalne skrbi (75%) i obrazovanja (80%). Prema priloženom indeksu o rodnoj segregaciji u zanimanjima i ekonomskim sektorima ovog *Izvješća* u 2013. godini prosjek za EU iznosi 24,4% za segregaciju u zanimanjima i 18,9% za sektorsku segregaciju, što je ocijenjeno prilično visokim. Hrvatska se nalazi blizu ovog prosjeka, i to sa 27% u području segregacije u zanimanjima i sa 19,9% u području sektorske segregacije.

U Hrvatskoj su, prema podacima Državnog zavoda za statistiku 2011. godine, u ukupnom dijelu stanovništva s visokim obrazovanjem, žene prvi puta činile većinu u omjeru od 16,7% prema 16,0% muškaraca. Trajno se, kao i u drugim europskim zemljama, bilježi kontinuirani trend povećanja visokoobrazovanih žena. 2012. godine studentice su činile 59,5% diplomiranih na visokim učilištima. Ovaj trend nije prekinut od 1960. godine kada je diplomiralo svega 31,8% studentica da bi se njihov udio konstantno povećavao, za razliku od broja diplomiranih studenata koji linearno opada, i to s 68,2% 1960. godine na čak 40,5% 2012. godine (DZS, 2014).

Iako se često ističe da se ova prednost u obrazovanju automatski ne preslikava i na povoljniji položaj žena na tržištu rada, mišljenja smo da, ako se navedeni trend nastavi, dugoročno možemo očekivati i značajne promjene na tržištu rada u korist ženskog spola, jer će biti kvalificiranije za obavljanje visokostručnih i intelektualno zahtjevnijih poslova. Na utjecaj stupnja obrazovanja pri smanjivanju jaza u stopi zaposlenosti muškaraca i žena ukazuje i Maria do Pilar Gonzales s Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Portu koja u svome analitičkom članku *Sudjelovanje žena na tržištu rada i ravnopravnost spolova u Europi* zaključuje da su "žene manje aktivne (i manje zaposlene) što su niže obrazovane i postoji veći jaz među spolovima u stopama aktivnosti i zaposlenosti kod manje obrazovanih osoba". Nadalje, autorica smatra da je veće ulaganje žena u obrazova-

nje posljedica "strategije koju žene koriste kako bi prevladale prepreke s kojima se susreću prilikom ulaska na tržište rada (niže plaće, problemi s ulaskom u određene sektore i zanimanja, veća vjerojatnost nesigurnosti radnog mjesta, izravna i neizravna diskriminacija)" (Gonzales, 2007). Iako obrazovanije od svojih muških kolega, broj nezaposlenih žena u Hrvatskoj do 30 godina s VSS, magisterijem i doktoratom iznosio je u ovoj godini 69,2%.

Jedan od važnih razloga za nepovoljniji položaj žena na tržištu rada proizlazi, kao što je to ranije više puta istaknuto, iz segregacije u području obrazovanja, pri odabiru srednjoškolskih i studijskih usmjerenja, što se objašnjava time da žene, uslijed socijalizacije i nametnutih društvenih normi, učestalo biraju zanimanja koja odgovaraju poželjnim rodnim ulogama. Rodna statistika diplomiranih studenata prema područjima za 2012. godinu slična je prosjeku zemalja EU. Podsjećamo, žene su činile 95,4% diplomiranih u području obrazovanja, odgajatelja i učitelja, 95,7% u uslugama socijalne skrbi, 87,8% u znanosti o obrazovanju, 78,4% u biološkim znanostima, 76,3% u humanističkim znanostima, 74,6% u društvenim znanostima, 72,4% u matematici i statistici, 77% u zdravstvu, 73,1% u pravu, 68,5% u novinarstvu, 67,5% u poslovanju i administraciji, 57,4% u prerađivačkoj industriji i obradi, 53,7% u poljoprivredi, šumarstvu i ribarstvu i 53,2% u veterini. S druge strane, značajno su podzastupljene u onim područjima koja se percipiraju tipično muškim zanimanjima pa su iste godine žene činile tek 15,3% diplomiranih u području računalstva, 18,8% u području inženjerstva, 19,8% u uslugama zaštite, 25,5% u uslugama prijevoza, 39,1% u arhitekturi i građevinarstvu i 48,3% u području osobnih usluga. Ova vrsta spolne segregacije u visokom obrazovanju nastavlja se na raniji odabir vrsta srednjih škola s obzirom da gimnazije (62,9%) i umjetničke škole (72,6%) većinom završavaju djevojke, a industrijske i obrtničke mladići (63,8%). Udio žena među osobama koje imaju akademski stupanj magistre znanosti također se trajno povećava te je u 2012. godini iznosio 58,2%, a udio žena s doktoratom znanosti 55%. Na poslovima istraživanja i razvoja udio žena iste godine iznosio je 50,6%, a među osobama sa statusom istraživača 47,9% (DZS,2014). U usporedbi s udjelom žena s najvišim akademskim stupnjem, Hrvatska je iznad prosjeka zemalja EU

gdje je iste godine bilo 46% žena s doktoratom, a 33% žena u istraživanju (European Commission, 2015).

Potrebno je napomenuti i da rezultati istraživanja o korištenju računala pokazuju da studentice ipak bitno manje često koriste računalo (56,1%) od svojih muških kolega (66,9%), te da ga znatno rjeđe koriste za igranje (14,9%) od studenata (29,8%), za programiranje ga koristi svega 8,8% studentica i 18,% studenata, a za crtanje i grafiku 9,8% studentica i 20,9% studenata (Potočnik, 2014).

Rezultati većeg broja istraživanja pokazuju da se, uz općenito razvijenu svijest o postojanju rodnih nejednakosti, neravnopravnost spolova najmanje percipira u području obrazovanja. Istraživanje stavova studentske populacije o ravnopravnosti spolova pokazalo je da studenti i studentice smatraju da je neravnopravnost spolova najviše izražena na tržištu rada (71,5%), u političkom i javnom odlučivanju (63,8%), obitelji (49,9%) a najmanje u obrazovanju (Štimac Radin, 2014). I istraživanje „Percepcije, iskustava i stavova o rodnoj diskriminaciji u RH"[2] iz 2009. godine pokazalo je da većina anketiranih smatra da postoje jednake obrazovne šanse za muškarce i žene, ali i da oko trećine njih smatra da škole bitno utječu na odabir zanimanja sukladno spolu učenika/ce. Zabrinjavajući je podatak iz istog istraživanja da bi 52,5% muškaraca bilo spremno diskriminirati djevojke pri upisu u elektrotehničku školu, ali i vrlo veliki dio žena – 38,2% bi eliminirale djevojke u selekcijskom postupku i dalo prednost mladićima (Jugović i Baranović, 2011). Navedeno istraživanje, kao i drugi izvori podataka i analiza, ukazuju na još uvijek prisutne tradicionalne obrasce ponašanja i duboko ukorijenjene stereotipe te je nužno

[2] Ured za ravnopravnost spolova Vlade RH naručio je 2009. godine provedbu znanstvenog istraživanja "Percepcija, iskustva i stavovi o rodnoj diskriminaciji u Republici Hrvatskoj" s ciljem analize percepcije rodne diskriminacije, stavova o rodnoj diskriminaciji i iskustva rodne diskriminacije, a u svrhu izrade znanstvene podloge za donošenje nove, četvrte *Nacionalne politike za ravnopravnost spolova, za razdoblje od 2011. do 2014. godine.* Istraživanje je provedeno u suradnji s Odsjekom za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu i Institutom za društvena istraživanja na uzorku od 1363 ispitanika/ce. Na temelju rezultata istraživanja 2011. godine Ured za ravnopravnost spolova tiskao je znanstvenu monografiju pod nazivom *Rodna ravnopravnost i diskriminacija u Hrvatskoj* koja je dostupna za preuzimanje na http://www.ured-ravnopravnost.hr/site/hr/biblioteka-ureda/826-22-rodna-ravnopravnost-i-diskriminacija-u-hrvatskoj.html

nastaviti kontinuirani rad na osvještavanju i promjeni stavova javnosti u području rodno osjetljivog odgoja i obrazovanja. I prema najnovijem istraživanju Eurobarometra iz ožujka ove godine o ravnopravnosti spolova i građani/ke EU smatraju da su rodni stereotipi najmanje rašireni u školama (16%), slijedi sport (18%), politika (28%), mediji (33%), oglašavanje (34%) i što je očekivano - najviše u sferi rada (51%). No, i značajan broj Europljana (36%) smatra da muškarci ne bi trebali biti zastupljeniji u sektoru brige o djeci, a čak 50% slaže se s tvrdnjom da su muškarci manje sposobni od žena za obavljanje kućnih poslova (European Commission, 2015).

4. Primjeri dobre prakse i digitalne djevojke

U nastavku slijedi pregled nekoliko primjera dobre prakse koji su se u Hrvatskoj i drugim europskim zemljama provodili s ciljem smanjivanja rodnog jaza u odabiru područja obrazovanja kao i strateškom mjestu koje u ovoj diskusiji zauzima pitanje položaja žena u informacijsko-komunikacijskom sektoru.

S ciljem smanjivanja podzastupljenog spola u strukovnim zanimanjima Ministarstvo znanosti,obrazovanja i sporta je uvelo posebnu mjeru na način da je u *Odluku o elementima i kriterijima za izbor kandidata za upis u srednje škole u školskoj godini 2012./2013.* uvrstilo novu točku kojom je propisan kriterij za upis u programe srednjeg obrazovanja u skladu s *Nacionalnom politikom za ravnopravnost spolova.* Odlukom se propisivalo da ukoliko je za upis u određenu strukovnu kvalifikaciju prijavljenih kandidata/kandidatkinja istog spola 80% ili više, kandidatu/kandidatkinji suprotnog spola dodaju se dva boda na broj bodova koji je utvrđen tijekom postupka vrednovanja te se završna ljestvica poretka sastavlja nakon dodavanja bodova za podzastupljeni spol. U sustavu srednjeg obrazovanja u RH pri upisu u prvi razred srednje škole dodatne je bodove za upis koristilo 436 osoba. Prema Ministarstvu znanosti, obrazovanja i sporta navedena odredba nije ponovo uvrštena u *Odluku o elementima i kriterijima za izbor kandidata za upis u srednje škole u školskoj godini 2013./2014.* zato što se, temeljem analize podataka o upisu u prethodnu

godinu, zaključilo da navedeni kriterij nije dovoljno poticao uključivanje pojedinog spola u određenu strukovnu kvalifikaciju.

Jedna od mjera iz *Nacionalne politike* obvezala je Hrvatski zavod za zapošljavanje (HZZ) da izradi rodno osjetljiv program profesionalnog informiranja učeničke populacije u završnim razredima osnovnih škola s ciljem razvoja interesa kod učenica za upis u srednje škole u kojima tradicionalno prevladava muška učenička populacija te kod učenika za upis u srednje škole u kojima tradicionalno prevladavaju učenice. HZZ je u svrhu postizanja većeg interesa cijele učeničke populacije za tradicionalno „muška zanimanja, tražena na tržištu rada" u 2010. godini promovirao gimnazije prirodoslovnih i prirodoslovno-matematičkih usmjerenja u sedmim i osmim razredima osnovnih škola putem obrazovnih kampanja, poticanjem interesa za studije matematike, prirodnih i tehničkih znanosti te poticanjem međupredmetne tematske fakultativne nastave u području prirodoslovlja. HZZ redovito producira verzije računalnog programa „Moj izbor" koji sadrži 350 opisa zanimanja. U sva nazivlja i opise zanimanja unesene su inačice u muškom i ženskom rodu čime se doprinosi promicanju ravnopravnosti spolova kod mladih koji su najčešći korisnici ovog programa. U cilju informiranja o mogućnostima školovanja u srednjim školama HZZ svake godine izrađuje pet regionalnih brošura „Kamo nakon osnovne škole?" u kojima se nalaze relevantne informacije o srednjoškolskom obrazovnom sustavu, i u kojima su u sve nazive obrazovnih programa unesena rodno prilagođena nazivlja zanimanja. Rodno osjetljiv pristup pri donošenju odluke o odabiru zanimanja primjenjuje se u redovnim aktivnostima profesionalnog usmjeravanja kao i putem predstavljanja rodno netradicionalnih zanimanja na Sajmovima poslova.

Treba napomenuti da je nova *Nacionalna klasifikacija zanimanja* izmijenjena i dopunjena 2008. godine i 2010.godine na način da su po prvi puta zanimanja na svim razinama klasifikacije iskazana u ženskom i muškom rodu.

Kada se vodi rasprava o različitim rodnim odabirima visokih studija, onda se najviše naglašava upravo izrazita podzastupljenosti žena u

informacijsko-komunikacijskom sektoru (IKT). U poglavlju Jednake mogućnosti na tržištu rada *Nacionalne politike za ravnopravnost spolova, 2011—2015.* godine navedeno je da će se provoditi analize i osvještavanje javnosti o stereotipima i preprekama koje stoje na putu većeg uključivanja i zapošljavanja žena u IKT sektoru.

U svibnju 2010. godine tadašnji Središnji državni ured za e-Hrvatsku naručio je istraživanje o zastupljenosti i položaju žena u IKT sektoru u RH. Rezultati istraživanja predstavljeni su na okruglom stolu „Uloga žena u informacijskom društvu Republike Hrvatske". Istraživanje koje je proveo Ipsos Marketing uključilo je i telefonsku anketu na uzorku od 200 direktora ili vlasnika poduzeća iz IKT sektora. Analiza je pokazala da uz svega 16% studentica na IKT studijima, žene koje su zaposlene u ovom sektoru prosječno zarađuju oko 13% manje od muškaraca i u odnosu na muškarce češće imaju srednjoškolsko obrazovanje. Međutim, od ukupno zaposlenih 34% žena, 28% je na upravljačkim pozicijama, za razliku od 15% na razini ukupnog gospodarstva. Većina ispitanih direktora i vlasnika IKT poduzeća općenito je iskazala pozitivan stav prema zaposlenicama i smatra da bi se povećanje žena u ovom sektoru povoljno odrazilo na razvoj sektora. Kao najvažnije prepreke koje stoje na putu uključivanja žena u IKT područje, navode raširenu percepciju da su IKT zanimanja tradicionalno muška (24%), da poslodavci preferiraju muške IKT stručnjake (21%), kao i to da su muškarci bolji u informatici i matematici (20%). 9% ih smatra da je tome uzrok neatraktivna ponuda obrazovnih programa, 6% da žene imaju manje slobodnog vremena za posvećivanje poslu i svega 6% drži da su žene manje zainteresirane za rad u IKT sektoru.

U okviru "Europskog tjedna IKT zanimanja i digitalnih kompetencija" 2012. godine, koji se održao pod pokroviteljstvom Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta, a čiji su nacionalni kontakti za provedbu bili Visoka škola za primijenjeno računarstvo Algebra i Fakultet elektrotehnike i računarstva Sveučilišta u Zagrebu, CESI – Centar za edukaciju, savjetovanje i istraživanje i Girl Geek Dinners Hrvatska održali su radionicu "Žene i ICT – zašto se odlučiti za karijeru u ICT sektoru?" na kojoj su usvojili sljedeće preporuke:

1. Promovirati IKT zanimanja među djecom i mladima uz uvažavanje rodne perspektive, na način da se: organiziraju predavanja i prezentacije IKT stručnjaka/inja u školama pri čemu je potrebno uključiti što veći broj žena iz IKT sektora da drže predavanja kako bi one ujedno poslužile kao uzori za djevojke;
2. Suzbijati stereotipe o tehničkim zanimanjima kao muškim zanimanjima, na način da se: educiraju roditelji i profesori/ice o rodnim stereotipima uz njihovo uklanjanje iz udžbenika;
3. Unaprijediti informatičko obrazovanje u osnovnim i srednjim školama, na način da se osiguraju jednaki uvjeti za informatičko obrazovanje u svim školama u Hrvatskoj i unaprijede IKT znanja i vještine unutar školskog sustava uz korištenje suvremene tehnologije u nastavi;
4. Poticati odrasle na IKT obrazovanje kreiranjem državno financiranih programa prekvalifikacije za IKT zanimanja i posebne programe za nezaposlene uz poticanje *online* honorarnih poslova za nezaposlene osobe.

Također su ukazali i na nužnost promicanja IKT zanimanja u medijima. http://croatia.girlgeekdinners.com

Međunarodna telekomunikacijska unija pokrenula je inicijativu Djevojke u IKT sektoru 2010. godine kao globalnu inicijativu čiji je cilj osnaživanje djevojaka i mladih žena da odabiru studije i karijere u IKT sektoru. Inicijativa godišnje obilježava Međunarodni dan žena u IKT, a što se provodi i u Republici Hrvatskoj. U travnju ove godine Hrvatska regulatorna agencija za mrežne djelatnosti (HAKOM) u suradnji s Fakultetom elektrotehnike i računarstva i tvrtkom Ericsson Nikola Tesla, povodom obilježavanja Međunarodnog dana djevojaka i žena u ICT-u, organizirali su okrugli stol na temu „Djevojke i žene u hrvatskom ICT sektoru – obje strane medalje" s ciljem isticanja važnosti ravnopravnog sudjelovanja žena i popularizacije zapošljavanja većeg broja žena u ovom sektoru.

Napomenimo i to da, s ciljem promoviranja položaja žena u znanosti, Hrvatsko povjerenstvo za UNESCO i L'Oréal ADRIA, temeljem nacionalnog programa stipendiranja mladih znanstvenica pod nazivom „Za

žene u znanosti", svake godine dodjeljuju mladim znanstvenicama na posljednjem stupnju doktorske disertacije četiri stipendije u iznosu od 4.000,00 eura.

Europski parlament (EP) je polazeći od trajne podzastupljenosti žena u IKT sektoru, uključujući rukovodeće položaje, 2013. godine raspravljao o *Rezoluciji o ženama u sektoru IKT-a.* U *Rezoluciji* je zatraženo od zemalja članica EU da naglašavaju mogućnosti rasta i radnih mjesta u tom sektoru te potiču mlade, a pogotovo žene, na karijeru u sektoru IKT-a, da uspostave programe obrazovanja i osposobljavanja te potiču žene na razvoj karijere u području matematike, računarstva i novih tehnologija i zbog boljeg zaposlenja među ženama od ranije dobi promiču zvanja u kojima se traže znanstvene, tehničke, inženjerske i matematičke vještine. EP pri tome naglašava porazne činjenice da od ukupno oko 7 milijuna ljudi koji rade u sektoru informatičke i komunikacijske tehnologije, žene čine svega 30 %, da sektor IKT-a ubrzano raste te svake godine stvara 120 000 radnih mjesta u EU te da do 2015. može doći do manjka od 700 000 kvalificiranih radnika u ovom sektoru. Prema izvješću EU pod nazivom Aktivnost žena u IKT sektoru (2013) najvažniji problemi koji utječu na prisutnost žena u ICT su stereotipi o ulozi žena u društvu, interne barijere i sociopsihološki čimbenici koji odvlače žene od sektora (nedostatak samopouzdanja, nedostatak vještina u pregovaranju), te vanjske barijere (snažna muška dominacija u sektoru i nedostatak uzora u tom sektoru).

Grčka je kao predsjedavajuća Vijeća EU u prvoj polovici 2014. godine u Ateni organizirala konferenciju „Women and Girls Go Digital" na kojoj je predstavila Nacionalni akcijski plan za povećanje ženskih talenata u digitalnim poslovima. Cilj konferencije bio je usmjeren ka diseminaciji primjera dobre prakse na europskoj razini i podizanju svijesti o tome na koji način IKT sektor može biti dugotrajna solucija za promicanje zapošljavanja žena na europskoj i nacionalnoj razini. Na konferenciji se posebno raspravljalo o identificiranju postojećih zapreka s kojima se suočavaju žene da budu dio IKT sektora, zatim o uočavanju jaza između žena i muškaraca u digitalnim vještinama, podizanju svijesti o dodatnoj vrijednosti dobivenoj uključivanjem talentiranih žena u digitalne poslove, istraživanje i inovacije, promicanju novih prilika za mlade digitalne poduzetnice uz

poziv medijima za aktivnijom ulogom u prezentaciji dobrih praksi rodne raznolikosti u informacijsko-komunikacijskim tehnologijama.

Komisija za ravnopravnost spolova VE izradila je kompilaciju dobrih praksi koje primjenjuju zemlje članice VE s ciljem uklanjanja rodnih stereotipa iz obrazovanja, a koje uključuju: promoviranje STEM disciplina među djevojkama, kampanje za informiranje i motiviranje djevojaka i žena da odabiru nestereotipne karijere, treninge o ravnopravnosti spolova za učitelje, rodnu analizu udžbenika i nastavnog materijala, uspostavu rodno osviještene kulture škole, povećanje rodne osviještenosti roditelja, mjere za uključivanje muškaraca u predškolsku nastavu i socijalnu skrb i dr. U kompilaciji su navedeni primjeri aktivnosti koje provode Austrija, Belgija, Cipar, Finska, Francuska, Njemačka, Grčka, Mađarska, Nizozemska, Poljska, Portugal, Španjolska, Švedska i Turska uz navođenje naziva primjera dobre prakse, ciljanih skupina na koje se odnose i kratkog opisa aktivnosti.

Da je pitanje udjela žena u IKT i STEM sektoru i dalje u žiži interesa EU, kada se govori o prevladavanju rodne segregacije u obrazovanju, govori i održavanje razmjene dobrih praksi na seminaru o „Rodnoj segregaciji na tržištu rada i obrazovanju" koji se u rujnu održao u Danskoj. Danska je na seminaru predstavila projekt usmjeren prema privlačenju više muškaraca za odgajatelje u vrtiću, Nizozemska je predstavila mjere poduzete za ohrabrivanje djevojaka da biraju STEM predmete u školama, a Sjeverna Irska predstavila je „STEAM Povelju" čiji je cilj promicanje participacije žena u STEM industrijama.

5. Zaključne napomene i preporuke

Potpuna rodna ravnopravnost u odgoju i obrazovanju jedan je od najosnovnijih preduvjeta za postizanje stvarne, a ne deklarativne ravnopravnosti muškaraca i žena u društvu. Iako je zakonodavstvo u području obrazovanja prepoznalo potrebu uklanjanja rodnih stereotipa, a donesene su i brojne strategije koje nalažu provedbu različitih aktivnosti za bržu implementaciju rodno osjetljivog obrazovanja, ostaje činjenica da rodno

osviještena politika još uvijek u potpunosti nije zaživjela u cjelokupnom sustavu školstva i odgoja i obrazovanja. Ova konstatacija ne vrijedi, naravno, samo za Hrvatsku, već za gotovo sve europske zemlje kao što je razvidno iz gore navedenih primjera. Ne samo na nacionalnim razinama, već i na razini međunarodnih organizacija, prije svega Vijeća Europe i Europske unije provode se različite mjere, uključivši donošenje raznih rezolucija i preporuka, provedbu kampanja i razmjena dobrih praksi s ciljem bržeg prevladavanja preostalih izazova. S druge strane, iako žene čine većinu među visokobrazovanima, još uvijek su u nepovoljnijem položaju na tržištu rada i sektorski segregirane u manje plaćenim zanimanjima. Upravo ovaj problem ističe najveći dio javnih europskih politika polazeći od rodne uvjetovanosti odabira obrazovanja koje direktno utječe na kasniju poziciju muškaraca i žena u svijetu rada. Opća je ocjena da treba intenzivirati uvođenje rodno osjetljivog obrazovanja uključivši uklanjanje rodnih stereotipa koji stoje u osnovi odabira poželjnog zanimanja. Iz ranije navedenih primjera vidjeli smo da se najviše pažnje posvećuje aktivnostima usmjerenim traženju odgovora na pitanja kako povećati uključivanje žena u IKT i STEM područja, i paralelno, kako uključiti više muškaraca u netradicionalna područja rada kao što je to nastava, njegovateljstvo i socijalna skrb. S obzirom da se s istim problemima suočavamo i u Hrvatskoj, smatramo da su sve navedene preporuke relevantne i primjenljive i za naše okruženje. Izdvojit ćemo nekoliko najvažnijih preporuka čija provedba bi u nadležnosti javnih vlasti, ministarstava i drugih uključenih i zainteresiranih dionika mogla dovesti do bržih promjena u ovome području.

1. Intezivirati uvođenje rodno osviještene politike na svim razinama odgojno-obrazovnog sustava uz razvijanje rodno senzibilizirane kulture školstva i trajnu edukaciju učitelja i nastavnika za pitanja ravnopravnosti spolova.
2. Izraditi, objaviti i primijeniti smjernice za škole, autore udžbenika i pedagoških materijala koje će sadržavati rodnu perspektivu i kontinuirano analizirati i revidirati kurikulume, školske programe i predmete te sadržaje udžbenika sa stajališta rodne dimenzije.
3. Razmotriti ponovno uvođenje privremenih posebnih mjera za upis podzastupljenog spola u strukovno i srednjoškolsko obrazovanje.

4. Razmotriti ustanovljavanje *grant shema* za podzastupljeni spol za odabrana vrlo rodno nejednaka visokoobrazovna usmjerenja, primjerice za djevojke za upis na IKT područja, a za mladiće za upis na nastavna zvanja.
5. Trajno provoditi kampanje, radionice i veći broj drugih aktivnosti za upoznavanje i motiviranje djevojaka i mladića da odabiru netradicionalna i nestereotipna studijska usmjerenja.
6. Osigurati da školski program profesionalnoga usmjeravanja sadrži informacije o širokom rasponu zanimanja, a posebno o zanimanjima u području tehnologije i znanosti u kojima su žene podzastupljene.
7. U svrhu osiguranja ravnopravnosti u pristupu visokom obrazovanju provoditi aktivnosti usmjerene k jačanju položaja žena u području informacijsko-komunikacijskih tehnologija kao i provedbu privremenih posebnih mjera u onim područjima u kojima je jedan spol podzastupljen.
8. Održavati predavanja IKT stručnjaka/inja u srednjim školama pri čemu je potrebno uključiti što veći broj žena koje rade u IKT sektoru.
9. Podizati svijest javnosti o važnosti većeg uključivanja žena u IKT sektor i trajno informirati djevojke o mogućnostima u IKT i STEM području uz provođenje javnih rasprava o visokoškolskom izboru obrazovanja djevojaka i žena i njihovim mogućnostima na tržištu rada.
10. Uvesti informatiku kao obavezan predmet u osnovno i srednjoškolsko obrazovanje.
11. Kreirati politike i inicijative za osnaživanje djevojaka da odabiru predmete iz znanosti i tehnologije u školama i karijeru u STEM (znanosti, tehnologiji, inženjerstvu i matematici) području i provoditi aktivnosti s ciljem uključivanja više muškaraca u područje predškolskog obrazovanja i socijalne skrbi.

Literatura

Advisory Committee on Equal Opportunities for Women and Men (2015). *Opinion on Gender Equality in the EU in the 21st century: remaining challenges and priorities.* European Commission: DG Justice.

Council of the European Union (2014). *"Gender equality in the EU: the way forward after 2015. Taking stock of 20 years of implementation of the Beijing Platform for Action" - Conclusions on the review of the implementation of the Beijing Platform for Action by the Member States and the EU institution.* Dostupno na http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-16891-2014-INIT/en/pdf

Council of Europe – Gender Equality Commission (2014). *Compilation of good practices to promote an education free from gender stereotypes.* Dostupno na http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/equality/05conferences/2014NFPHelsinki/Documents/Compilation%20of%20good%20practices%20to%20promote%20an%20education%20free%20from%20gender%20stereotypes%20REVISED.pdf

Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (2014). *Žene i muškarci u Hrvatskoj* 2013. Zagreb.

European Commission (2015). *Special Eurobarometer 428 „Gender equality".* Dostupno na http://ec.europa.eu/justice/genderquality/files/documents/eurobarometer_report_2015_en.pdf

European Commission (2015). *Report on Progress on equality between women and men in 2014.* Dostupno na http://ec.europa.eu/justice/genderequality/files/annual_reports/150304_annual_report_2014_web_en.pdf

Europska komisija (2010). *Strategija za ravnopravnost između žena i muškaraca 2010.-2015.* Zagreb: Ured za ravnopravnost spolova Vlade RH.

European Institute for Gender Equality (2014). *Report Beijing + 20: The 4th Review of the Implementation of the Beijing Platform for Action in the EU Member States.* Dostupno na http://eige.europa.eu/sites/default/files/documents/MH0414886ENN.PDF

Europski parlament (2013). *Prijedlog Rezolucije Europskog parlamenta o ženama u sektoru ICT-a.* Dostupno na http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+MOTION+B7-2013-0313+0+DOC+XML+V0//HR

Europski parlament (2015). *Rezolucija Europskog parlamenta od 9. rujna 2015. o osnaživanju djevojčica obrazovanjem u EU-u (2014/2250(INI).* Dostupno na http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P8-TA-2015-0312+0+DOC+XML+V0//HR

Fuchs, R., Vican, D. i Milanović Litre, I. (Ur.) (2011). *Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje.* Zagreb: Ministarstvo znanosti,obrazovanja i športa.

Gonzales, M.P. (2007). Sudjelovanje žena na tržištu rada i ravnopravnost spolova u Europi: Postignuća i izazovi. U Štimac Radin, H.(Ur.), *Konferencija o jačanju svijesti o politikama i zakonodavstvu EU u području ravnopravnosti spolova – Zbornik radova* (str. 51-68). Zagreb: Ured za ravnopravnost spolova Vlade RH.

Gorančić-Lazetić, H. (Ur.) (2006). *Izvješće o napretku u ostvarivanju Milenijskih ciljeva razvoja u Republici Hrvatskoj.* Zagreb: Program Ujedinjenih naroda za razvoj UNDP.

Ipsos Marketing (2010). *Uloga žena u informacijskom društvu Republike Hrvatske.* Dostupno na http://www.ieee.hr/_download/repository/e-Hrvatska_-_Rezultati_istrazivanja_-_Zene_i_IKT_sektor_-_2010.pdf

Jugović, I. i Baranović, B. (2011). Percepcija, iskustvo i stavovi o rodnoj (ne) ravnopravnosti u obrazovanju. U Kamenov, Ž. i Galić, B. (Ur.), *Rodna ravnopravnost i diskriminacija u Hrvatskoj - Istraživanje "Percepcija, iskustva i stavovi o rodnoj diskriminaciji u RH".* Zagreb: Ured za ravnopravnost spolova Vlade RH.

Ministarstvo vanjskih poslova i europskih integracija (2010). *Pregled postignuća Republike Hrvatske u ostvarivanju Milenijskih ciljeva razvoja za razdoblje od 2006. do 2010. godine.* Dostupno na http://www.uredravnopravnost.hr/site/preuzimanje/dokumenti/nac_strat/100917_postignuca_milenijski_ciljevi.pdf

Nacionalna klasifikacija zanimanja. *Narodne novine*, br. 124/08,147/10.

Nacionalna politika za promicanje ravnopravnosti spolova 2001. - 2005. *Narodne novine*, br. 112/01.

Nacionalna politika za promicanje ravnopravnosti spolova 2006. - 2010. *Narodne novine,* br. 114. Dostupno na http://www.uredravnopravnost.hr/site/preuzimanje/dokumenti/nac_strat/nacionalna-2006-2010.pdf

Nacionalna politika za ravnopravnost spolova, za razdoblje od 2011. do 2015. godine. *Narodne novine,* br. 88. Dostupno na http://www.ured-ravnopravnost.hr/site/hr/np-2011-hrv-eng.html

Potočnik, D. (2014). Studenti u umreženom društvu. U Ilišin, V. (Ur.), *Sociološki portret hrvatskih studenata.* Zagreb: Institut za društvena istraživanja.

Pravilnik o sadržaju diplome i dopunskih isprava o studiju. *Narodne novine*, br. 149/2011.

Pravilnik o sadržaju i obliku svjedodžbi i drugih javnih isprava te pedagoškoj dokumentaciji i evidenciji u školskim ustanovama. *Narodne novine*, br. 32/2010.

Pravilnik o znanstvenim i umjetničkim područjima, poljima i granama. *Narodne novine*, br. 118/2009.

Preporuka o uvođenju kolegija ženskih studija na preddiplomske, diplomske i poslijediplomske studije. Dostupno na http://www.ured ravnopravnost.hr/site/en/vijesti/90.html?start=209

Program među predmetnih i interdisciplinarnih sadržaja Građanskog odgoja i obrazovanja. *Narodne novine*, br. 04/2014.

Štimac Radin, H. (Ur.) (2006). *UN Konvencija o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena i Zaključni komentari UN Odbora za uklanjanje diskriminacije žena na Drugo i treće izvješće Republike Hrvatske.* Zagreb:Ured za ravnopravnost spolova Vlade RH.

Štimac Radin, H. (2011). Izvještavanje Republike Hrvatske o primjeni Konvencije UN-a o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena. U Radačić,I. i Vince Pallua,J. (Ur.), *Ljudska prava žena: Razvoj na međunarodnoj i nacionalnoj razini 30 godina nakon usvajanja Konvencije UN-a o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena* (str. 17-24). Zagreb: Institut društvenih djelatnosti Ivo Pilar.

Štimac Radin, H. (2014). Studentska populacija o ravnopravnosti spolova i političkoj participaciji žena. U Ilišin, V. (Ur.), *Sociološki portret hrvatskih studenata* (str. 321-340). Zagreb: Institut za društvena istraživanja.

UN Odbor za uklanjanje diskriminacije žena (2015). *Zaključne primjedbe o Četvrtom i petom periodičnom izvješću za Hrvatsku.* Dostupno na http://www.ured-ravnopravnost.hr/site/images/pdf/cedaw%20zakljune%20primjedbe%20o%204%20i%205%20periodinom%20izvjeu%20za%20rh%20.pdf

Udžbenički standard. *Narodne novine*, br. 7/07, 65/13.

Ured za ravnopravnost spolova Vlade RH (2009). *Izvješće o provedbi Nacionalne politike za promicanje ravnopravnosti spolova, za razdoblje od listopada 2006. do prosinca 2008. godine.* Dostupno na http://www.ured-ravnopravnost.hr/site/hr/institucionalni-mehanizmi/ured-za-ravnopravnost-spolova.html

Ured za ravnopravnost spolova Vlade RH (2011). *Izvješće o provedbi Nacionalne politike za promicanje ravnopravnosti spolova u 2009. i 2010. godini.* Dostupno na http://www.ured-ravnopravnost.hr/site/hr/institucionalni-mehanizmi/ured-za-ravnopravnost-spolova.html

Ured za ravnopravnost spolova Vlade RH (2014). *Izvješće o provedbi Nacionalne politike za ravnopravnosti spolova,u razdoblju od 2011. do 2013. godine.* Dostupno na http://www.uredravnopravnost.hr/site/images/pdf/izvjesce%20o%20provedbi%20npzrs%20u%202011_2013.pdf

Ured za ravnopravnost spolova Vlade RH (2014). *Izvješće Republike Hrvatske UNECE-u o provedbi Pekinške deklaracije i Platforme za djelovanje-Peking+20 (2014).* Dostupno na http://www.uredravnopravnost.hr/site/images/pdf/peking%2020%20%2014%20%205%20%20final%20cro.pdf

Vijeće Europe (2007). *Preporuka CM/Rec13 o rodno osviještenoj politici u obrazovanju* i Memorandum s objašnjenjima. Zagreb: Ured za ravnopravnost spolova Vlade RH.

Vijeće Europe (2007). *Preporuka CM/Rec (2007) 17 Odbora ministara državama članicama o standardima i mehanizmima ravnopravnosti spolova.* Zagreb: Ured za ravnopravnost spolova Vlade RH.

Vijeće Europe (2013). *Strategija za ravnopravnost spolova Vijeća Europe od 2014. do 2017.* godine. Zagreb: Ured za ravnopravnost spolova Vlade RH.

Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi. *Narodne novine*, br. 94/13.

Zakon o ravnopravnosti spolova. *Narodne novine*, br. 116./03, 82/08.

Zakon o stručnim i akademskim nazivima i akademskom stupnju. *Narodne novine*, br.107/07.

Zakon o udžbenicima za osnovnu i srednju školu. *Narodne novine*, br. 27/10, 57/11, 101/13.